

Flamenc urbà

Aquest mes de juliol, el Grec ha acollit quatre dels artistes joves més representatius de l'escena flamenca. Una generació a cavall entre les estancades penyes flamenques i un públic que per curiositat o esnobisme descobreix una música que té a prop.

ANTONI NARVAEZ

Miguel Poveda. Aquest admirador de la Pantoja es va convertir al flamenc escoltant Paqui Lara.

Mayte Martín, Miguel Poveda, La Tolea i Juan Manuel Canizares són els quatre protagonistes del cicle de flamenc del Grec d'enguany. Tots quatre són nascuts a Catalunya (a Barcelona o les seves vores) i són considerats joves promeses d'aquest estil de música mediterrània. Fora d'aquest programa, n'hi ha de molt destacables, com Juan Cortés, "Duquende", "Chicuelo" o Ginesa Ortega. Fins i tot, a l'Hospitalet de Llobregat, hi ha un possible nen prodigi, que anomenen "Duende", de dotze anys. Alguns canten, uns altres ballen i uns tercers són guitarristes. Poca cosa tenen en comú, excepte la joventut, el lloc de procedència i una tossuderia incansable per difondre el flamenc i donar-li un caràcter de rigor i dignitat. És la nova fornada de *cantaores*, *tocaors* i *bailaors*, unes paraules que, per alguns, cada vegada tenen un accent més català. Més reconeguts fora del país, a dintre continuen abandonant-hi un art controvertit.

Trencant motlles. De l'escena catalana surten la majoria de les noves figures flamenques actuals. Una generació que trenca la concepció fins ara dominant dels artistes d'aquest gènere. No són andalusos; a tot estirar, segona o tercera generació d'immigrants. Per tant, viuen en un medi urbà i industrialitzat que té poc a veure amb les fonts d'inspiració rural del sud d'Espanya, dels flamencs tradicionals. Tots, sense excepció, són joves que han estudiat, que s'han desenvolupat en la cultura catalana, són oberts i tenen més recursos que no pas els seus antecessors. I són la primera generació de *cantaors* formada escoltant enregistraments més que no per via oral directa.

Però aquestes bones condicions topen amb una doble incomprensió. Per una banda, el rebuig dels elements més puristes dels afeccionats del flamenc immigrants, que tenen penes i treballs per a acceptar una *cantaora* sense farbalans o un *cantaor* poc interessat a imitar les virtuts i els defectes d'un vell artista. Per un altra banda, els prejudicis de la societat catalana davant les formes d'una cultura que lluny d'enriquir l'autòctona, se n'ha mantingut totalment

al marge. Lluís Cabrera, del Taller de Músics de Barcelona i mànager de Mayte Martín, considera que els recels de la societat catalana envers expressions com el *cante flamenc* són "lògiques". Segons Cabrera, "el flamenc ha hagut de pagar un IVA afegit: molta gent l'associa a la voluntat política del franquisme de presentar-lo com la música d'una cultura unitària espanyola. Això ha fet que moltes persones se'n desentenguessin i caiguessin en la ignorància". Sense el ple suport de cap de les dues bandes, els nous artistes van trampejant per fer-se un lloc.

Els mestres. La gent a qui agrada el flamenc parla de *duende* i *ángel* (García Lorca va escriure un assaig sobre la diferència entre ambdós termes). Una emoció intensa, un pessic elèctric que els envaeix. Però no tot és sentiment en aquesta música. És un gènere molt estructurat i complex, que demana una gran preparació dels qui l'interpreten. Hi ha més de quaranta *palos* (estils) i un públic molt exigent. Per això, els qui s'hi volen dedicar, a més d'habilitats naturals, necessiten temps i haver escoltat els grans mestres. Caracol i la Nina de Los Peines són alguns dels noms que reconeixen els nous artistes. Però, en línies generals, hom acostuma a agrupar-los en dues grans escoles: la de José Monge, "Camarón de la Isla", i la d'Antonio Mairena. Dos noms clau de l'evolució del flamenc modern que encara mouen controvèrsia. Camarón, mort a Badalona fa dos anys, encarna la versió més eclèctica, més passional i tempestuosa del flamenc. Mairena és el recuperador de les tradicions del flamenc, però per molts això és simplement sinònim de pura ortodòxia.

Els admiradors de Camarón el consideren un revolucionari i un "príncep" del flamenc. Pels gitanos és un déu. Pels detractors és un personatge amb un carisma personal i el romanticisme d'una vida límit que superen la seva innovació musical. Sigui com sigui, el déu Camarón va beneir personalment Duquende, quan aquest només era un nen; el va acompanyar amb la guitarra en una actuació i sempre va sostenir que es tractava d'un gran talent. Per això, i per una certa semblança en la manera de cantar, molts han volgut veure en el *cantaor* de Sabadell el successor de Camarón, i fins li diuen Camaroncito. Però ell, sense renegar del seu "padri", reivindica el dret de poder ser ell mateix. El representant de Duquende i amic personal de Camarón, Josep Maria Prat, és contundent: "Camarón no deixa cap successor, però sí una important herència que ha recollit sobretot Duquende". També ho veu així el gran guitarrista Paco de Lucía, que ha fet grans elogis del jove *cantaor* català.

Mayte Martín és més propera a Antonio Mai-

rena, que ella reconeix com un dels seus mestres principals. Martín, tot i no fer una música gens "purista", afirma que la música flamenca és prou rica perquè no hagi de cercar constantment la fusió.

De fet, encara que molts d'aquests artistes siguin essencialment tradicionals a l'escenari, pocs d'ells han defugit la temptació d'aventurar-se en altres estils. Mayte Martín va col·laborar en el disc *Catalunya* de l'Elèctrica Dharma, cantant una versió del "Testament d'Amèlia". I l'any passat va emocionar l'Ateu de Vic amb un repertori de boleros, jun-

ELKE STOLZENBERG

La Tolea. Aquesta cantant ha participat en el cicle de flamenc del Grec d'aquest any.

tament amb Tete Montoliu, amb qui ja ha enregistrat, no editat, un disc.

Ginesa Ortega també ha col·laborat amb la Dharma: en el concert de celebració dels vint anys de la Companyia; ha acompanyat amb la veu l'espectacle *Noun* de la Fura dels Baus i ha enregistrat *El amor brujo* de Falla amb l'orquestra del Teatre Lliure. Ortega és una de les persones més innovadores que emergeixen i també de les més reconegudes internacionalment, juntament amb Mayte Martín i Duquende.

El cas de Miguel Poveda és diferent: es diu que era un fervent admirador d'Isabel Pantoja fins que es va "enganxar" a la música flamenca escoltant Paqui Lara. Des de llavors s'ha concentrat al màxim en aquest gènere i l'interessen ben poques coses més. Només es va deixar distreure de la seva passió per actuar en la darrera pel·lícula de Bigas Luna, *La teta i la lluna*, on fa el paper d'un casteller boig d'amor. Però durant el rodatge no va perdre el temps i va aconseguir que en una escena el seu personatge cantés un *martinete* (cant sense acompanyament musical) a l'orella de l'estimada. I això el satisfà perquè així contribueix a difondre el flamenc al gran públic.

Les penyes. La major part de la nova fornada de músics han estat molt precoços. Ginesa Ortega va començar a cantar als dotze anys. Mayte Martín va guanyar una bicicleta en un concurs d'artistes novells quan en tenia deu. No hi ha escoles per a aprendre'n. Han estat autodidactes, gairebé clandestins. S'han enamorat del *cante jondo* i han treballat sortint de l'escola, davant el casset familiar. La majoria per influència d'uns pares afeccionats al flamenc, però no sempre. A casa de Miguel Poveda no són andalusos, i el pare preferia Pink Floyd a les *bulerias*. Però vista la insistència del noi i les seves qualitats vocals evidents es va haver de rendir. El primer va ser moure's pel circuit de les penyes flamenques, un pas gairebé obligat per a tots els qui es volen iniciar en el món del *cante*, el ball o la guitarra flamenca. Les penyes van néixer amb el gran *boom* de la immigració dels anys 60 com a lloc de trobada i per mantenir les tradicions del lloc d'origen. Però ara són molt qüestionades. En part perquè la majoria només es dediquen a alimentar la nostàlgia i a perpetuar l'aïllament dels nous catalans, impeding la integració normal. I en part perquè cada vegada són menys útils com a escoles per als artistes flamencs (amb excepció dels quadres de ball). Les penyes, per Lluís Cabrera, contribueixen a difondre aquesta imatge tancada del flamenc: "Funcionen amb molt bona intenció, però amb poca intel·ligència i fan que la gent no surti del *ghetto*". Cabrera, que malgrat tot és soci de la prestigiosa penya Antonio Mairena, creu que van fer un paper im-

ROSA MARIA PANADES

Mayte Martín. Reconeix Antonio Mairena com a mestre.

ARXIU

El Duquende. L'hereu de Camarón de la Isla.

ARXIU

Jorge Pardo. Ha estat reeditat recentment.

portant fins a la transició, però que "no s'han sabut adaptar a la democràcia. I si hi ha reduïdes anticatalans és per nostàlgia espanyola i per ignorància. Per això és tan difícil d'entendre-s'hi. La seva manca de criteri els fa molt manipulables". Josep Maria Prat també és crític amb la funció de les penyes: "El flamenc ha de sortir per anar als teatres, a buscar l'acceptació del públic i no sols de la família i els amics".

Nous canals. Però malgrat els esforços de molts, el flamenc continua funcionant per canals paral·lels. No surten per la televisió; no tenen lloc a les ràdios públiques; rarament hi ha seccions especialitzades de flamenc a la premsa general... Per buscar-lo, cal recórrer sempre a certes emissores locals o privades, o a uns altres mitjans, sovint molt lligats a l'ambient tancat de les penyes. I encara així, sovint passen fàcilment per flamencs personatges que no ho són, com Isabel Pantoja, Los Chichos o la Rosario, que, com a molt, se'n poden dir "aflamencats". També s'atorga molta importància als concursos flamencs, que normalment tampoc no surten d'aquest cercle.

Enmig d'aquest panorama encara fosc, els qui es volen acostar al flamenc han d'estar atents a les iniciatives que surten. Una de les més importants prové del Taller de Músics de Barcelona, que promou el coneixement del flamenc a través d'una programació regular de música, cursets, seminaris i unes efectives campanyes de premsa. L'objectiu és de donar-li un tractament rigorós, digne d'un gènere de música tan ric com el flamenc.

Aquesta tasca passa un moment d'auge evident: els festivals dedicats al flamenc es multipliquen i atrauen gent que fins ara no s'hi havien acostat. El Grec no és pas l'única gran convocatòria. La tardor passada, el Palau de la Música de València va acollir el Primer Festival de Flamenc, i més recentment, s'ha celebrat a Barcelona el Festival de Guitarras i un monogràfic de flamenc dins el cicle "Músiques del món". Aquests actes han anat acompanyats d'una gran cobertura informativa i d'un gran èxit de públic. Hi ha autèntica curiositat... i també grans dosis d'esnobisme. Pel seu exotisme, el flamenc resulta molt llaminer. Però també hi ha coincidència a afirmar que, una gran part del mèrit o la culpa d'aquesta atracció, la té Camarón de la Isla, que va acostar el flamenc a persones de gustos i de formació molt diversa. Alguns van quedar enlluernats pel carisma de Camarón i no han anat més enllà. Però per a uns altres va ser només la porta d'entrada per a descobrir noves formacions flamenques. I són aquests nous afeccionats els qui fan possible que el flamenc sigui moda.

Sales. Tret de les penyes i de les sales habilitades per a actes puntuals, és evident que la

música flamenca no té espais per a expressar-se. Actualment, els joves artistes només poden actuar en tres locals on hi ha una programació més o menys regular de flamenc a Barcelona. L'un és la sala JazzSí, on té un gran paper Mayte Martín. L'altre és Los Tarantos, que des de la tardor passada ha començat a fer una programació regular de caps de setmana, amb l'actuació d'artistes de primera fila. Des de llavors s'ha convertit en un punt de referència imprescindible per als amants del flamenc. I finalment L'Eixample, un club on es poden trobar bones sorpreses, sobretot a altes hores de la matinada.

En un nivell més tradicional, hi ha encara per tota la costa catalana els inevitables *tablaos*. Si als orígens no tenien un caràcter tan frívol, el fet és que actualment són essencialment un reclam turístic, que sovint sembla tan barroer com les botigues de *souvenirs* que els envolten. Però locals com, per exemple, al *tablaos* de Carmen, El Cordobés o Los Tarantos amaguen alguna cosa: encara són un graó important de l'escola d'aquests músics. Per exemple, el *cantaor* Faraón, treballador d'un d'aquests locals, ha estat un personatge clau en la formació musical de Mayte Martín.

Amb el *tablaos* de marc, Mayte hi va connectar i va aprendre d'un professional de la talla del Faraón. Així, doncs, els *tablaos* serveixen perquè alguns músics s'hi guanyin la vida i de punt de trobada.

Segells. Tradicionalment, el flamenc es transmetia oralment. En *jaleos* (reunions flamenques), celebracions o trobades, els músics s'intercanviaven cançons, melodies, etc. Hi havia un contacte permanent amb *cantaors*. Però els joves catalans, excepte La Tolea, no són de llinatge flamenc, i per tant el

Juan Manuel Cañizares.
Ha estat un dels protagonistes del cicle de flamenc del Grec 94.

Camarón de la Isla. El príncep del flamenc.

tocadiscos, i sobretot el casset, han estat els seus principals aliats a l'hora d'aprendre el difícil art de *seguidillas* i *soleás*.

En aquests moments, el segell discogràfic Nuevos Medios és l'únic que té una producció especialitzada en flamenc. Hi han enregistrat Duquende i ho farà molt aviat Miguel Poveda. També

són coneguts per les seves recopilacions "Jóvenes Flamencos", uns reculls dels principals artistes del moment.

Puntualment, algunes companyies discogràfiques catalanes han editat discos de flamenc: On The Rocks, de Vic (Mayte Martín), AZ Records (els eclèctics Jaleo), PDI (reedició Jorge Pardo...), etc.

Però els qui editen música flamenca saben que, a ells, encara no els ha arribat l'era del disc compacte. Els principals consumidors d'aquest estil de música prefereixen els cassets de sèrie mitjana, barats, que troben en mercats, bars, estacions de tren, etc. Les vendes dels CD són molt baixes.

Transformació. El panorama es va transformant. Lentament, però amb l'impuls decidit dels grans artistes de Catalunya. Es troben entre la tradició i la modernitat, són els protagonistes sempre incòmodes d'una transició. El nostre país, i en especial Barcelona i voltants, es troba al punt de mira de tots els afeccionats al flamenc. S'hi organitzen cada vegada més concerts, que s'omplen de públic i generen notícies. Pot sorprendre, però no és un interès nou. La música flamenca, que sembla provat que va aparèixer a mitjan segle XVIII a Andalusia, fruit de les aportacions àrabs, jueves i gitanes a la cultura del sud d'Espanya, va arrelar ràpidament a Catalunya. A final del segle passat eren populars els "cafès cantants" de Barcelona, on s'oferien actuacions en directe, i després van proliferar per tota la costa catalana els *tablaos*, dedicats especialment a enlluernar el turisme amb farbalans i *quejíos*. Però els joves flamencs d'ara no treballen als *tablaos*; no són andalusos, ni són necessàriament gitanos; saben aprendre de les penyes sense enganxar-s'hi els dits i estan disposats a aconseguir que, d'una vegada per totes, s'oblidin els tòpics i s'admeti que, lluny de la pandereta, el flamenc batega.

Agnès Rotger